

І. В. Чарікова

кандидат філологічних наук,
доцент кафедри англійської філології
Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки
м. Луцьк, Україна

А. Ю. Янчук

студентка факультету іноземної філології
Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки
м. Луцьк, Україна

МЕТОДИКА ФОРМУВАННЯ АНГЛОМОВНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ СТАРШОКЛАСНИКІВ У МОНОЛОГІЧНОМУ МОВЛЕННІ НА ОСНОВІ АВТЕНТИЧНИХ ТЕКСТІВ КРАЇНОЗНАВЧОГО ХАРАКТЕРУ

***Анотація.** У статті розглянуто методику формування англomовної компетенції старшокласників у монологічному мовленні на основі автентичних текстів країнознавчого характеру, що є важливим складником сучасного освітнього процесу під час вивчення іноземної мови.*

***Ключові слова:** англomовна компетенція, монологічне мовлення, автентичні тексти, країнознавство, рецептивно-репродуктивні вправи.*

В умовах розширення міжнародних зв'язків підвищуються вимоги до рівня практичного володіння англійською мовою, оскільки вона є засобом міжнародного спілкування. У цьому контексті підвищується важливість навчання учнів старшої школи англomовної компетенції, що й зумовлює актуальність вибраної теми дослідження.

Мета дослідження полягає в практичному розробленні методики формування англomовної компетенції старшокласників загальноосвітньої школи в монологічному мовленні на основі автентичних текстів країнознавчого характеру.

Проблемою навчання монологічного мовлення учнів старшого ступеня середньої загальноосвітньої школи на основі автентичних англomовних текстів країнознавчого характеру займалися такі відомі вітчизняні та зарубіжні дослідники, як В.Л. Скалкін [7], Л.І. Лазаркевич [3], Н.Д. Соловійова [9], Ю.О. Жлуктенко [4], Н.І. Бичкова [1], Р.П. Мільруд [5] та ін.

Названі автори здійснили значний внесок у вирішення в цілому проблеми оволодіння монологічним мовленням. Але, незважаючи на таку кількість робіт, присвячених формуванню англomовної компетенції в монологічному мовленні, за межами досліджень залишилися важливі методичні питання. Як вказують дослідники (П.Б. Гурвич, В.В. Матвейченко, В.І. Невська та ін.) і як свідчать результати аналізу підручників та навчальних планів у ЗОШ, монологічне мовлення учнів старших класів не вирізняється змістовністю, логічністю, оригінальністю, критичністю, емоційністю тощо. Вказані недоліки, на наш погляд, не можуть бути усунуті за допомогою традиційних прийомів роботи, які передбачені в чинних навчальних посібниках і розробках. Текстовий матеріал здебільшого не враховує інтереси учнів, їхні індивідуально-психологічні характеристики, що призводить до зниження мотивації вивчення іноземної мови.

Для досягнення мети дослідження необхідно вирішити такі завдання:

- 1) розглянути та критично проаналізувати теоретичні основи навчання іншомовного монологічного мовлення;
- 2) уточнити характер навичок і вмінь, необхідних для формування англomовної компетенції в монологічному мовленні;
- 3) розробити комплекс вправ для формування англomовної компетенції старшокласників загальноосвітньої школи в монологічному мовленні на основі автентичних текстів країнознавчого характеру;
- 4) уточнити методичні етапи роботи з автентичним країнознавчим текстом.

На основі аналізу методичної літератури ми дійшли висновку, що для навчання монологічного мовлення на основі прочитаного (прослуханого) тексту найчастіше використовуються такі вправи:

- респонсивні – відповіді на запитання;
- реактивні – умовна бесіда;
- дискусивні – коментування, навчальна дискусія;
- композиційні – усні твори з опорою на даний матеріал, вільна розповідь;
- ініціативні – прес-конференція, інтерв'ю [10].

Кожен зі згаданих різновидів вправ виконує свої комунікативні завдання і має певні особливості підготовчої роботи та специфіку вихідного матеріалу. Розглянемо ці вправи.

Відповіді на запитання вважаються найбільш популярними вправами в методиці навчання іншомовного мовлення. Запитання завжди комунікативні, вони спрямовані на співрозмовника, вимагають від нього дії; вони також є спонуканням до мовленнєвої реакції.

Переказ як свідомо репродуктивна мовленнєва діяльність є безпосередньою підготовкою до вільного вираження думок. У залежності від способу організації переказ може відбутися як умовно, так і в реально-вмотивованому реєстрі. Згідно з реально-вмотивованою модифікацією кожен учень на занятті готує для переказу свій, невідомий іншим членам групи, матеріал.

Переказ як вправа може бути диференційований у залежності від характеру вихідного тексту, способу його представлення, методичної установки та організації роботи на занятті. У старших класах можуть бути використані всі види текстів з точки зору їхньої змістової структури – опис, фабульні та інформаційні перекази.

Коментування. Сутність цього виду вправ полягає в тому, що мовець після одержання певної інформації пояснює своє ставлення до неї і висловлює у зв'язку з цим судження порівняльного, узагальнюючого або оцінювального характеру. Об'єктами коментування можуть бути, наприклад, запрошення, театральна програма, оголошення, газетні або журнальні статті, міжнародні події, гумористичні малюнки тощо.

Усна розповідь. Це основна форма композиційних вправ. Вона являє собою монологічне висловлювання у формі виступу, як підготовленого, так і непідготовленого характеру [8].

Робота над текстом як з інформаційною, так і з мовною основою для розвитку вмінь монологічного мовлення передбачає чотири етапи, кожен з яких включає певний комплекс вправ та завдань, спрямованих на послідовне вилучення інформації з прочитаного тексту та її використання для розвитку навичок і вмінь усного монологічного висловлювання. У процесі виконання вправ для розвитку монологічного мовлення передбачається, що учні повинні:

- мобілізувати свій життєвий досвід, пов'язаний з темою, або факти, необхідні для її розкриття;
- інтегрувати інформацію з різних джерел у висловлюванні за даною темою;
- висловлювати особисте ставлення, оцінку подій, фактів та явищ тощо;
- згрупувати відомості таким чином, щоб утворилися логічні одиниці (прозаїчні строфи), які би змогли розкрити мікротему висловлювання.

На основі аналізу психолінгвістичних і методичних аспектів проблеми ми розробили комплекс вправ для поетапного навчання усного монологічного мовлення учнів з використанням автентичних країнознавчих текстів.

Розроблений комплекс складається з п'яти груп, що виконуються відповідно до принципу поступового зростання труднощів. Ієрархія вправ має напрям від рецепції до репродукції та продукції.

I група: рецептивно-репродуктивні умовно-комунікативні вправи, очікуване мовлення учнів – репродуктивне, частково детерміноване. Мета вправ цієї групи – формування вмінь непідготовленого репродуктивного говоріння, обмеженого в часі.

Ці вправи виконуються під час перегляду певного фрагменту фільму з вимкненим звуком. Вони мають двофазову структуру, що забезпечує навчання рецепції в поєднанні з репродукцією. Оскільки впізнавання та відтворення мають сприяти формуванню слухових образів мовних явищ, що вивчаються з їх наступним вживанням у спеціальних вправах, то вони передують продуктивному говорінню.

Приклад 1. Рецептивно-продуктивна умовно-комунікативна вправа на формування вміння непідготовленого репродуктивного монологічного говоріння, очікуване мовлення учнів – репродуктивне, частково детерміноване. Учневі пропонується озвучити роль головної дійової особи відеофільму.

Комунікативне завдання: You are an actor, playing the role of Charles. At this version of the film is made for foreigners, not keen on English, try to make your utterances not very complicated.

Аудіоряд: (Charles comes running after Carrie)

Charles: Ehm, look. Sorry, sorry. I just ehm, well, this is a very stupid question and ... particularly in view of our recent shopping excursion, but I just wondered, by any chance, ehm, eh, I mean obviously not because I guess I've only slept with nine people, but-but I – I just wondered ... ehn. I really feel, ehn in short, to recap it slightly in a clearer version, eh, the words of David Cassidy in fact, eh, while, he was still with the Partridge family, eh, "I think I love you", and eh, I-I just wondered by any chance you wouldn't like to ... Eh...Eh...No, no, no of course not... I'm an idiot, he's not... Excellent, excellent, fantastic, eh, I was gonna say lovely to see you, sorry to disturb... Better get on...

Pupil: Carrie, sorry to disturb you but eh...I don't know how to put it in words, but you remember the song of David Cassidy "I think I love you". So I just wondered, you like to "Oh, sorry of course not. I was nice to meet you".

У результаті виконання рецептивно-продуктивних вправ першої групи в учнів повинні сформуватися вміння розуміти на слух під час сприймання фрагменту відеофільму монологічні висловлювання, побудовані у відповідності з різними способами викладу, в межах кожного виду монологу, виділяти їхні структурні компоненти та відтворювати їх за завданням учителя [6].

II група: рецептивно-репродуктивно-продуктивні умовно-комунікативні вправи, очікуване мовлення учнів – репродуктивне, частково детерміноване. Мета вправ другої групи – формування вмінь відтворення окремих елементів монологу з опорою на початок або закінчення висловлювання, пред'явленого у фрагменті.

Приклад 2. Рецептивно-продуктивна умовно-комунікативна вправа на формування вміння відтворювати висловлювання за запропонованим у фрагменті початком. Очікуване мовлення учнів – продуктивне, частково детерміноване.

Комунікативне завдання: You are a student –actor. You're having your class. You have to finish the scene at the shop. You've just heard the beginning of the phrase that Charles was about to say to the shop-assistant. Try to complete it.

Аудіоряд:

Charles: You've been very...

Pupil: You've been very attentive as ever you've been extraordinary helpful to me today. Facing my financial problems you tried to make my shopping attempt as painless as possible. I am very grateful to you.

III група: рецептивно-продуктивні умовно-комунікативні вправи, очікуване мовлення учнів – продуктивне, частково детерміноване. Мета вправ цієї групи – формування вмінь продуктивного говоріння.

Засобом часткової детермінації монологічного висловлювання учнів у вправах цієї групи є зразки висловлювання персонажів, зображення їхньої поведінки або міміки, подій, що відбуваються в художньому відеофільмі [2].

Приклад 3. Рецептивно-продуктивна умовно-комунікативна вправа, що виконується після перегляду фрагменту, з опорою на вербальне завдання та формування вміння доводити запропоновану тезу з формулюванням власних аргументів. Очікуване мовлення учнів – продуктивне, частково детерміноване.

Комунікативне завдання: You are the director of the film. Today you are working on the role of Scarlett with the performing actress. In order to describe this character you've chosen some words from the script, in which the protagonist characterizes herself. So, listen to the words of Scarlett and prove them:

Аудіоряд:

Scarlett: Named after Scarlett O'Hara, but much less trouble.

Опора: Positive traits (of character), negative traits (of character).

Student: I always try to make a favourable impression on people, but they take me for absent-minded arid showy. Young fellows, who fancy me, are pointless and insincere. Those, who I adore, just abandon me.

IV група: рецептивно-продуктивні комунікативні вправи, очікуване мовлення учнів – продуктивне, частково детерміноване.

Приклад 4. Рецептивно-продуктивна комунікативна вправа, спрямована на вміння продукувати монолог з елементами розповіді, що виконується в опорі на фрагмент фільму, в якому частину подій випущено. Очікуване мовлення учнів – продуктивне, частково детерміноване.

Комунікативне завдання: You are a scriptwriter of the film. You're eager to complete some episodes of the film. Think over what might have happened when a company of friends was going by to spend a night after the wedding reception in a castle.

Pupil: Having left Charles in the middle – of i nowhere, the friends got to Tom's castle. On arrival they got enthusiastic about his hospitality. He showed himself as tactful, caring and benevolent master of the house, devoted to his friends. His friends didn't expect such reception.

У група: продуктивні комунікативні вправи, очікуване мовлення учнів є продуктивне, не детерміноване. На відміну від попередньої групи вправ, у цих вправах відсутня рецептивна фаза. Метою виконання вправ є розвиток та вдосконалення вмінь самостійного продукування монологу різними способами викладу з опорою на зміст усього відеофільму або чого частини.

Приклад 5. Продуктивна комунікативна вправа на формування вміння продукувати монолог-міркування з елементами повідомлення в опорі на зміст відеофільму. Очікуване мовлення учнів – продуктивне, частково детерміноване.

Комунікативне завдання: You've passed through casting. You were given the role of Scarlett. What would you imply in your role-play to express the essential traits of her character?

Pupil: Scarlett is the most extravagant and odd person of all the characters of the film. She gives us a pleasant sense of magical symbiosis of childish manners and mature thoughts. She is the constant source of jokes. But she has a generous heart, she is deadly attractive.

Ефективність описаного вище комплексу вправ для навчання монологічного мовлення свідчить про значний позитивний вплив апробованих вправ для вміння учнів самостійно продукувати монологічні висловлювання з елементами повідомлення, оцінки, опису, розмірковування, доказу; аргументовано не погоджуватися з певною точкою зору або підтримувати її; завершувати, розширювати, продовжувати й деталізувати висловлювання, спираючись на вербально-зображальні опори; пояснювати свою точку зору, оцінювати; робити власні висновки, що пояснює доцільність використання запропонованого комплексу вправ, виконуваного на основі змісту переглянутого автентичного відеофільму учнями старших класів.

З'ясовано, що не менш важливою й необхідною у формуванні англійської мовної компетенції старшокласників є робота з автентичним країнознавчим текстом.

У методиці навчання іноземних мов виділяють чотири етапи роботи з текстом країнознавчого характеру. В основу кожного з них покладено якість висловлювання учнів, причому ця якість обов'язково веде до збільшення обсягу зразків мовлення, що використовуються учнем [10].

Перший етап (передтекстовий) реалізується перед читанням тексту, вправи на цьому етапі спрямовані на прогнозування змістової і смислової інформації тексту, а також на зняття можливих труднощів фонетичного, лексичного й граматичного характеру. Домінуючим компонентом на цьому етапі є засвоєння лексичного матеріалу тексту.

Другий етап (текстовий) – це читання всього тексту мовчки. Процес читання може відбуватися в класі або вдома за завданням вчителя.

Третій етап (післятекстовий) передбачає виконання вправ для контролю розуміння змісту прочитаного тексту, а також вправ, спрямованих на засвоєння мовних засобів, що забезпечують формування навички оперування цими засобами у власних висловлюваннях учнів на рівні фрази або понадфразової єдності у зв'язку зі змістом прочитаного тексту.

Четвертий етап – етап виконання мовленнєвих вправ, метою яких є розвиток умінь учнів робити самостійні усні монологічні повідомлення на основі смислової інформації тексту. Виконуються вправи з проблемними завданнями, що базуються не лише на інформації тексту, але й на власному досвіді учнів.

Одержані теоретичні та практичні висновки дають підставу вважати, що основні положення розробленої методики формування компетенції старшокласників в монологічному мовленні на основі англійських автентичних текстів країнознавчого характеру сприяють розвитку монологічного мовлення як виду мовленнєвої діяльності, що виконує комунікативні функції (інформативну, впливову, експресивну, розважальну, ритуально-культову). Також було з'ясовано, що автентична країнознавча інформація охоплює відомості про географічне положення та природні особливості країни, мова якої вивчається, про визначні пам'ятки її міст, прогресивних громадських діячів, традиції, свята, класиків літератури, композиторів.

Отже, під час використання країнознавчих матеріалів необхідно дотримуватися принципу індивідуалізації в разі відбору країнознавчого матеріалу, намагаючись повніше враховувати інтереси та вікові особливості учнів; відбір країнознавчого матеріалу має базуватись на сферах та формах реального іншомовного спілкування школярів, знайомому мовному матеріалі, можливостях використання одержаної країнознавчої інформації, знаннях, якими учні оволоділи на уроках з основних предметів, на матеріалах, що відображають культурно-історичні зв'язки країн.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бичкова Н.І. Основи використання фонограм та відеофонограм для навчання іноземних мов. Київ : Віол., 1999. С. 38.
2. Куркова В.А., Келина Л.М. Краеведческие материалы на уроках иностранного языка. *Иностранный язык в школе*. 1996. № 3. С. 35–37.
3. Лазаркевич Л.И. Обучение монологическому высказыванию на старшем этапе в средней школе. Москва, 1991. 255 с.
4. Методика викладання іноземних мов у вищій школі / за ред. проф. Ю.О. Жлуктенка. Київ : Вища школа, 1971. 189 с.
5. Мильруд Р.П. Навыки и умение в обучении иноязычному говорению. *Иностранный язык в школе*. 1999. № 1. С. 29–37.
6. Рахманов И.В. Обучение устной речи на иностранном языке. Москва, 1980. 120 с.
7. Скалкин В.И. Обучение монологическому высказыванию. Киев, 1993. С. 117.
8. Соколова Т.И. Обучение связному высказыванию на основе содержания и смысла рассказа. *Иностранный язык в школе*. 1992. № 4. С. 26–35.
9. Соловйова Н.Д. мотиваційна індивідуалізація навчання професійного спрямованого монологічного мовлення. *Методика викладання іноземних мов*. Київ : Рад. Школа, 1990. Вип. № 19. С. 41–44.
10. Хоменко Е.Г. Навчання монологічного мовлення учнів старшої школи на основі автентичних художніх текстів країнознавчого характеру. *Іноземні мови*. 2002. № 2. С. 8–18.

И. В. Чарикова, А. Ю. Янчук. Методика формирования англоязычной компетенции старшеклассников в монологической речи на основе аутентичных текстов страноведческого характера. – Статья.

Аннотация. В статье рассмотрена методика формирования англоязычной компетенции старшеклассников в монологической речи на основе аутентичных текстов страноведческого характера, что является важной составляющей современного образовательного процесса во время изучения иностранного языка.

Ключевые слова: англоязычная компетенция, монологическая речь, аутентичные тексты, страноведение, рецептивно-репродуктивные упражнения.

I. Charikova, A. Yanchuk. Method of forming the English-language competence of high school students in monological speech based on authentic texts of a country-specific nature. – Article.

Summary. The article considers the method of forming the English-language competence of high school students in monological speech based on authentic texts of a country-specific nature, which is an important component of the modern educational process during the study of a foreign language.

Key words: English-language competence, monological speech, authentic texts, country studies, receptive and reproductive exercises.